

4. Nagirnyak A. (2014), *Devotees of faith*, Knyhonosha, Kyiv, 307 p. (rus).
5. Puzynin A. (2010), *Tradition of Evangelical Christian: Exploring identity and theology from its beginnings to the present*, BBI, Moscow, 523 p. (rus).
6. Raychinyets A. B. (2010), *Erected by God*, Dukhovnoye vozrozhdeniye, Odesa, 147 p. (rus).
7. *Religious and Philosophical Notebooks. Notebook № 1. Proceedings of the First Evangelical Council. For strategy of the evangelical movement* (2010), Na Rusi, Moscow, 60 p. (rus).
8. *Religious and Philosophical Notebooks. Notebook № 9. Proceedings of the Fourth Evangelical Council. Church in the city space*, (2014), Na Rusi, Moscow, 60 p. (rus).
9. Cherenkov M. (2012), *Baptism without quotes. Essays and materials to the debate about the future of evangelical churches*, Kollokvium, Cherkasy, 291 p. (rus).
10. Cherenkov M. (2008), *European Reformation and evangelical Ukrainian Protestantism (genetic and typological affinity and national identity dimensions)*, Khrystyianska prosvita, Odesa, 566 p. (ukr).
11. Cherenkov M., Bachinin V. (2015), *When it is impossible to remain silent, The Protestant Ethic and the Spirit of ...ostmodernism*, Knyhonosha, Kyiv, pp. 180-368 (rus).
12. Popov A. (2010), *The Evangelical Christians-Baptists in the Soviet Union as a hermeneutical community: Examining the identity of the All-Union Council of the ECB (AUCECB) through the way the Bible was used in its publications*. Ph.D. diss., University of Wales and International Baptist Theological Seminary, 352 p.

© Ставряні Сергій

Надійшла до редакції 21.01.2016

УДК 141.3

СТЕПАНОВ ВЯЧЕСЛАВ,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії,
соціально-політичних і правових наук Державного вищого навчального закладу
"Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ*

ЧЕБОТНІКОВА МАРІЯ,

ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет", м. Слов'янськ

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджується проблема визначення критеріїв та засад конструювання методологічного апарату історико-філософського дослідження. Показано, що ситуація методологічного плюралізму є продуктивною умовою здійснення об'єктивної герменевтики лише як внутрішнього елемента логіки аналізу, а не клішованого атрибуту соціокультурного буття.

Ключові слова: методологія; історіографія; суб'єкт; реконструкція; герменевтика.

Постановка проблеми. Глибинні зрушення суспільного буття, що їх переживає наше покоління, кардинально змінюють координати смислопокладання, що відбувається засобами наукового та культурного процесів. Ці зрушення особливо болісно вдарили по ustalених структурах побудови гуманітарної культури, конститутивним осердям яких виступав історизм. Після фукуямівської ейфорії щодо кінця історії остання прокинулася новим ранком, що змушує шукати та розробляти новітні форми історичного мислення не тільки в межах фахового цеху істориків, а в загальносвітоглядному масштабі. Адже певного переосмислення потребує історизм як елемент світоглядної системи. Однак це питання не тільки не треба відокремлювати від проблеми методу історичного пізнання, навпаки, тільки

в науковій площині можна сподіватися на синтез новітнього концепту історії.

Методологічний потенціал історико-філософської науки залишається нереалізованим у вирішенні ключових протиріч сучасної культури.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В умовах глобалізації та інформатизації наукового процесу джерельна база дослідження виконує функцію ідентифікації в координатах філософської спільноти. Звичні уявлення про певну тяглість всеохопної та єдиної традиції не відповідають сучасним реаліям історико-філософського дослідження, які передбачають значний ступінь довільності щодо поєднання мікро- та макро-рівнів філософського процесу. Усвідомлюючи необхідність певного вирішення діалектичної напруги між

діахронією та синхронією, між локальними та глобальними вимірами дослідження, ми поєднали лінію київської історико-філософської школи (В. Горський [1], С. Руденко [5]) з доробками російських дослідників (З. Каменський [3], Б. Ємельянов [2]) задля того, щоб отримати загальну картину пострадянської філософської історіографії. Важливими для цієї розвідки стали також праці наших колег В. Скіртач [6] та А. Карпенка [4], які виразно окреслюють контури мікроконтексту осмислення специфіки історико-філософського дослідження.

Мета дослідження полягає в узагальненні методологічної спрямованості сучасної філософської історіографії, визначеної в горизонті загального концепту історії.

Виклад основного матеріалу. Сучасна культура характеризується проблематичним статусом історичної рефлексії. Політико-економічний процес глобалізації зламав звичні моделі розуміння цілісності світу та світової історії. Саме універсальні форми товарного споживання залишаються наразі найбільш універсальними культурними формами. У свою чергу, форми культури як такі втрачають здатність утримувати універсальні значення, читай - цінності.

Кардинальні зміни в історичних студіях гуманітарного спрямування відбуваються в контексті становлення новітньої інформаційної цивілізації. Хронологічний масив минулого вже не можна узагальнити певним смисловим інтегралом на кшталт феноменології духу, просвітницького прогресу або навіть апокаліпсису. Концептуальні форми класичної історіографії не втримують постійно зростаючої інформації щодо минулого, що деформує референціальну природу історичного дискурсу. Історико-філософії, як ніколи раніше, складно визначити природу тієї фактичності, що він досліджує. Складно однозначно вказати, до якого порядку належить реконструйована ідея - до порядку суб'єктивного мислення чи інтерсуб'єктивної практики. Складно встановити горизонт проєкції власної логіки розуміння на об'єкт історико-філософської рефлексії. Майже неможливо охопити тотальність здійснення окремих форми мислення.

Однак треба розуміти, що саме спосіб розуміння цієї неможливості є тим конститутивним критерієм, за яким можна розрізнити відмінні методологічні установки істориків філософії. Радикально онтологічна постановка неможливості "злиття горизонтів" дискурсу дослідження з досліджуванним дискурсом призводить до конструктивістського розуміння історико-філософської реконструкції. Послідовна реалізація такої стратегії поглиблює пізнавальні синдроми "підозрілої свідомості" неklasичного філософування, що не може задовольнятися наївними узагальненнями традиційної філософської історіографії: "Критична рефлексія завжди має розробляти та оновлювати засоби власної самоідентифікації, постійно актуалізувати питання про сутність та ризики власних інструментів та операцій" [4, с. 271]. Незважаючи на привабливість такої постмодерністської методологічної настанови, спостерігається перевага більш поміркованих підходів, у межах яких зберігається довіра до "тотожності філософських концептів попри інституціоналізованість їх статусу" [6, с. 121].

Не можна забувати, що визначення специфіки філософії та предмета історико-філософської науки має характеризуватися силою пояснення щодо будь-якого історико-філософського явища й водночас виконувати

функцію достатньої підстави або необхідного критерію для виявлення в духовній культурі історичного минулого саме філософської думки. Таке визначення має бути метафілософським, тобто мати рефлексивний характер не тільки щодо концепцій минулого, а й по відношенню до власної філософської позиції дослідника.

Єдність філософії та історії філософії постає герменевтичним колом, у якому рухається філософська історіографія. Вирішення такого комплексного завдання неможливо здійснити, якщо визначення специфіки філософування як предмета історико-філософської науки позбавити обґрунтування специфіки філософії як такої, як особливої форми та способу духовної діяльності. Правомірність такого розгляду та визначення філософії, особливо в аспекті історико-філософського дослідження, пояснюється тим, що останнє має справу не тільки з обговорюваними у філософських концепціях проблемами та реаліями, а з різноманітними формами їх суб'єктивних тлумачень, рішень та оцінок, із деякими ідеальними утвореннями, із результатами духовних пошуків та міркувань, що унаочилися в тексті. Суб'єктивність філософського мислення є лише певним типом, формою суб'єктивності.

Поняття філософської діяльності не можна звести до індивідуальних або психологічних особливостей творчої діяльності того або того мислителя. Так само і статус продуктів цієї діяльності не можна редукувати до випадкових і неповторних утілень інтелектуальної волі мислителя. Питання щодо специфічності філософського мислення є неодмінним предметом філософських дискусій. Дехто захищає метафізичне ядро філософування, уявлення про чисту свідомість трансцендентального суб'єкта, одвічні апріорні закономірності його буття поза межами реальних історичних зв'язків та відносин. Для інших філософський спосіб мислення постає принципово детермінованим соціокультурним контекстом осмислення людиною власного існування.

Адже розвиток наукового пізнання характеризується таким відношенням до явищ та подій, коли вони виступають у своїх об'єктивних, існуючих незалежно від суб'єкта пізнання якостях та властивостях, щодо яких необхідно здобути максимально об'єктивне знання. Головне завдання такого пізнавального відношення є досягнення відповідності з об'єктом, можливо, його повне відтворення, позбавлене будь-яких суб'єктивних викривлень за винятком суб'єктивності як логічної форми, завдяки якій тільки й уможливлується ідеальне буття будь-якого предметного змісту. Необхідною передумовою наукового пізнання є також усвідомлене виокремлення конкретної змістової області як предмета дослідження. Межі такої сфери пізнання мають бути визначені досить однозначно як вихідними положеннями та постулатами теорії, так і способом постановки пізнавальної проблеми, формулюванням гіпотези та ідентифікації конкретного протиріччя, що треба розв'язати.

Результатом такої діяльності постає конкретне й лише відносно розширення знання, утворення більш потужної теорії, що вмщує попередню теорію як окремий момент. Завдяки такій прогресії виникають необхідні зв'язки, що утворюють внутрішню та відносно самостійну логіку розвитку науки та сприяють її кумулятивному збагаченню. Упродовж усієї історії філософське мислення поставало способом теоретичного, пізнавального розгляду та вирішення питань. Саме народження філософії пов'язане з появою перших, недифе-

ренційованих форм науково-теоретичного осягнення дійсності.

Категорії філософської рефлексії неодмінно мають раціональну природу. Усе розмаїття проблем, сюжетів, тем і питань, поставлених філософами, із необхідністю характеризувалося як об'єкт теоретичного аналізу та обговорення, аргументованого обґрунтування та раціональних доказів. Так само й результати філософського мислення завжди претендували на те, щоб бути обґрунтованими твердженнями, теоретично доведеними, логічно необхідними та загальнозначущими, майже універсальними істинами. Навіть найбільш ірраціональна філософська концепція обґрунтовує власні тези цілком раціонально. У цьому полягає принципова відмінність філософування від релігії, міфології, мистецтва. Але й посеред породжених сучасною наукою дисциплін філософія утримує певну автономію, залишаючись відкритою для впливу смислів ненаукового характеру - ідеологій, цінностей, суб'єктивних схильностей. Ця відкритість робить філософський твір своєрідним документом епохи, де творчий дух віднаходить перехідний тип власного здійснення між мистецтвом літератури та науковим дослідом.

Так, на думку класика української філософської історіографії Вілена Горського, "процес усестороннього тлумачення тексту - об'єкта історико-філософського дослідження; виконання всіх вимог, що висувуються під час виконання комплексу процедур з інтерпретації, опису та пояснення історико-філософського феномену, що складає предмет аналізу; осмислення об'єктивованих у тексті ідей в контексті творчості мислителя та з урахуванням соціально-історично детермінованої ситуації, що зумовила характер підходу до вирішення проблем, що турбували мислителя минулого, та спосіб викладу отриманих результатів у відповідних творах утворюють достатні підстави для здійснення об'єктивного розуміння сукупності ідей досліджуваного мислителя та оцінки його місця та ролі в історії філософії" [1, с. 196]. Таке вичерпне визначення специфіки історико-філософського пізнання зберігає силу здійсненого в ньому узагальнення до сьогодні. Хоча не можна не помічати суперечностей сучасної історико-філософської науки: "У ситуації, що склалася, стає очевидним, що наявні сьогодні проблеми розвитку історії української філософії як галузі історико-філософської науки не можуть бути розв'язані на основі дескриптивної методології дослідження. Остання має бути не стільки подолана чи спростована, скільки доповнена та розширена "пояснювальною", недескриптивною методологією. Реалізація цього завдання стає можливою на основі узагальнення наявних здобутків у галузі методології дослідження історії вітчизняної філософії, критичного аналізу сучасних методологічних концепцій дослідження історії вітчизняної філософії, а також розробки комплексної недескриптивної методології дослідження історії української філософії, на основі якої стало б можливим подолання стану "методологічної плутанини" [5, с. 26]. Вирішуючи таке завдання, київський філософ С. Руденко звертається до онтологічного обґрунтування специфіки історико-філософської науки через особливий тип пізнавальної здатності - "реконструктивну рефлексію" [5, с. 29]. Але, на нашу думку, концепт "реконструктивної рефлексії" не так знімає суперечності між відмінними стратегіями історико-філософського дослідження, як ставить ключове питання меж будь-

якого історизму, питання про природу такого подвоєння, що лежить в основі будь-якої рефлексії, обтяженої концептуальною формою. Адже встановити, чи є даною чиста рефлексія, позбавлена елементу реконструкції, не видається можливим.

Висновки

Таким чином, ми здійснили певний рух по колу й замкнули це коло. Питання методу в історико-філософській науці не можна поставити поза розумінням історії філософії в якості філософії, поза гегельянським сюжетом одвічного обертання філософії та її історії, поза дискурсом певної мрії; мрії про новий початок історії, новітню мову, народження чистого історичного методу; мрію, що до сьогодні залишається утопією. Сучасна філософська історіографія прагне віднайти певний методологічний баланс між крайнощами релятивізму археології та умовністю певних типів редукціонізму. Прикметними є спроби онтологічного обґрунтування історії філософії іманентними ознаками реконструктивної рефлексії. У подальшому цікаво дослідити відношення такої реконструктивної рефлексії до герменевтичного аспекту людської свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горский В. С. Историко-философское истолкование текста / В. С. Горский. - К. : Наук. думка, 1981. - 206 с.
2. Емельянов Б. В. Теория и методология истории философии З. А. Каменского (аналитический обзор) / Б. В. Емельянов // Историко-философский ежегодник'2001. - М. : Наука, 2003. - С. 121-134.
3. Каменский З. А. О понятиях "метод историко-философского исследования" и "рациональная реконструкция историко-философского процесса". Императивно-целевая концепция методологии историко-философского исследования / З. А. Каменский // Историко-философский ежегодник'2001. - М. : Наука, 2003. - С. 135-143.
4. Карпенко А. Методологічні копії гайдеґґерознавства: біографічна транскрипція в рефлексії ідеологічної історіографії / А. Карпенко // Схід. - 2013. - № 6 (126). - С. 269-273.
5. Руденко С. В. Раціональна реконструкція історії української філософії у контексті основоположень методологічного фальсифікаціонізму та історизму / С. В. Руденко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. - 2012. - № 106. - С. 36-39.
6. Скиртач В. Концептуалізація психічного суб'єкта в антипсихіатрії / В. Скиртач // Схід. - 2014. - № 6 (132). - С. 121-125.
7. Bardon A. A brief history of philosophy of time / Adrian Bardon. - New York : Oxford University Press, 2013. - 198 p.
8. Iggers G. A global history of modern historiography / Georg G. Iggers. - New York : Routledge, 2008. - 449 p.
9. McCumber J. Time and philosophy: a history of continental thought / John McCumber. - Durham : Acumen, 2011. - 425 p.
10. Tucker A. A companion to the philosophy of history and historiography / Aviezer Tucker. - Chichester : Wiley-Blackwell, 2009. - 572 p.
11. Tucker A. Our knowledge of the past: a philosophy of historiography / Aviezer Tucker. - New York : Cambridge University Press, 2004. - 304 p.
12. Watson P. The modern mind: an intellectual history of the twentieth century / Peter Watson. - New York : Perennial, 2000. - 861 p.
13. Zweerde E. Soviet historiography of philosophy: Istorico-filosofskaja nauka / Evert van der Zweerde. - Dordrecht : Springer, 1997. - 305 p.

Степанов Вячеслав,

кандидат философских наук, доцент кафедры философии,
социально-политических и правовых наук Государственного высшего учебного заведения
"Донбасский государственный педагогический университет", г. Славянск

Чеботникова Мария,

студентка Государственного высшего учебного заведения
"Донбасский государственный педагогический университет", г. Славянск

МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ФИЛОСОФСКОГО ПРОЦЕССА

Статья посвящена исследованию проблемы определения критериев и принципов конструирования методологического аппарата историко-философского анализа. Показано, что ситуация методологического плюрализма превращается в продуктивное условие объективной герменевтики только в качестве внутреннего элемента исследовательской логики, а не клишированного атрибута социокультурного бытия.

Ключевые слова: методология; историография; субъект; реконструкция; герменевтика.

Stepanov Viacheslav,

PhD in Philosophy, Associate Professor of the Department of philosophy, social-political and law sciences
of State pedagogical institution of higher education "Donbas state pedagogical university"

Chebotnikova Maria,

student of State pedagogical institution of higher education "Donbas state pedagogical university"

METHODOLOGY OF HISTORICAL PHILOSOPHICAL RESEARCH WITHIN THE CONTEXT OF CURRENT PHILOSOPHICAL PROCESS

In the domain of the Ukrainian history of philosophy one can clearly observe symptoms of eclecticism, contamination, and methodological ambiguity. Such situation is rooted in continuous insufficiency of the methodological framework of Ukrainian philosophy, split by competing ideological structures. Critical condition of humanitarian epistemology is aggravated by the urgent need to overtake foreign studies in the corresponding field, which constantly increase in number and evolve in character. The article aims at critical assessment of methodological approaches to historical philosophical analysis within the light of current philosophical studies. Analysis of the relevant literature on the problem of how to identify the character of interference between the target philosophical discourse and the discourse of the historical reconstruction allowed revealing the critical lines of relativist archeology and traditional historiography. Relativist approach is averted from the dimension of concrete texts to logical anachronistic speculations over seemingly evident contextual links. Such strategy is legitimate to sustain logical descriptions of the categories exempted from the certain paradigm but it is useless to reveal factual genealogical links between the discourses of the two philosophers. Descriptive studies seem to fall prey to hermeneutic ambiguity in referring to a set of ideas forming the canon of perennial philosophy. It is proved that historiographical approach enables to objectively examine genetic relations between various corpora of philosophical texts.

Nowadays the Ukrainian historico-philosophical science is going through a harsh crisis of methodology, caused by distortion of universal coordinates of scientific thinking allegedly providing the condition of the so-called methodological pluralism. Numerous discussions focus on the question about the very scientific nature of history of philosophy as a branch of knowledge. The tendency which appears to prevail in such disputes defines history of philosophy as philosophy in contrast to the opinion that history of philosophy should be rather seen as approximate to social history.

Keywords: methodology; historiography; subject; reconstruction; hermeneutics.

REFERENCES

1. Gorsky V. S. (1981), Historical-philosophical interpretation of text, *Naukova Dumka*, Kyiv, 206 p. (rus).
2. Yemeljanov B. V. (2003), Theory and methodology of the history of philosophy (review of Z. A. Kamensky's works), In: *History of Philosophy Yearbook'2001*, Nauka, Moscow, pp. 121-134 (rus).
3. Kamensky Z. A. (2003), On concepts "method of investigation in history of philosophy" and "rational reconstruction of historico-philosophical process", In: *History of Philosophy Yearbook'2001*, Nauka, Moscow, pp. 135-143 (rus).
4. Karpenko A. (2013), Methodological collisions of Heidegger studies: biographical transcription in the reflex of ideological historiography, *Skhid*, № 6(126), pp. 269-273 (ukr).
5. Rudenko S. V. (2012). Rational reconstruction of history of Ukrainian philosophy in context of basic principles of methodological falsificationism and historicism, *The Herald of Taras Shevchenko national university of Kyiv (Philosophy. Political science)*, Vol. 106, pp. 36-39 (ukr).

6. Skyrtach V. (2014), Conceptualization of a mentally ill person subject in anti-psychiatry, *Skhid*, № 6(132), pp. 121-125 (ukr).
7. Bardon A. (2013), A brief history of philosophy of time, Oxford University Press, New York, 198 p. (eng).
8. Iggers G. (2008), A global history of modern historiography, Routledge, New York, 449 p. (eng).
9. McCumber J. (2011), Time and philosophy: a history of continental thought, Acumen, Durham, 425 p. (eng).
10. Tucker A. (2004), Our knowledge of the past: a philosophy of historiography, Cambridge University Press, New York, 304 p. (eng).
11. Tucker A. (2009), A companion to the philosophy of history and historiography, Wiley-Blackwell, Chichester, 572 p. (eng).
12. Watson P. (2000), The modern mind: an intellectual history of the twentieth century, Perennial, New York, 861 p. (eng).
13. Zweerde E. (1997), Soviet historiography of philosophy: Istorico-filosofskaja nauka, Springer, Dordrecht, 305 p. (eng).

© Степанов Вячеслав, Марія Чеботнікова
Надійшла до редакції 10.02.2016

УДК 211. 2 : 215

ТІМЕНІК ЗИНОВІЙ,

кандидат філософських наук, доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів

ІДЕЯ БОГА У СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ (40-і рр. XIX ст. - 50-і рр. XX ст.): МЕТОДОЛОГІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВИ

На підставі аналізу праць українських мислителів 40-х рр. XIX ст. - 50-х рр. XX ст. осмислено ідею Бога щодо системи наймень і щодо структури людини та світобудови. Зазначено, що з історико-філософського погляду використання етимологічно-семантичного та еволюційного методів дозволяє стверджувати: ідея Бога містить у собі гебрійські та давньогрецькі значення і в процесі свого становлення зазнала метаморфоз із проявами філософорелігійного синтезу.

Ключові слова: ідея Бога; (між)релігійні комунікації; світобудова; людина; суперечності методологічні; філософія релігії.

Постановка проблеми та стан її дослідження. На сучасному етапі релігієзнавство в Україні досі структурно чітко не визначене (передусім - з погляду його внутрішньогалузевого простору, у якому поки що перебуває й філософія релігії). З позиції В. Волошина ця невизначеність спричиняє методологічні суперечності, які мають навіть свій позитив у тому сенсі, що уможливають якоюсь мірою "евристичні нетривіальні роботи" серед об'єктивізаційних обставин "множинності парадигм та конкуренції підходів" [4, с. 309]. Дотичними до таких розмислів є спостереження М. Новикової про "методику використання непрямих джерел" [16, с. 302] (у нашій ситуації маємо на увазі джерела, де проблематика подана непроявно, а інколи - й приховано). Названа множинність і конкуренційність має наразі непрогнозоване спрямування на перспективу. А на думку Ю. Чорноморця, подальша доля релігієзнавства значною мірою залежить від того, як утверджуватиметься філософія релігії, у просторі якої, можна припустити, існують певні відцентрові тенденції до вичленування в окрему галузь знання [див.: 19, с. 47]. Якщо на такому рівні періодично чи спонтанно виникають дискусії, то стосовно методологічних підходів до філософорелігійних ідей маємо

наразі окремі спостереження опосередкованого, дотичного характеру. У цьому разі - ідеться про ідею Бога й систему наймень (або коли розмірковувати про структуру людини й світобудови).

З іншого боку, в аналізованих працях мислителів 40-х рр. XIX ст. - 50-х рр. XX ст. наявна зазначена ідея, тому є підстави твердити про її систематизовані та укладнені прояви, які, своєю чергою, обумовлені кількома причинами. По-перше, сама ця ідея, окрім власної структурної сфери, щоразу пронизує (між)релігійні комунікації¹ та міждисциплінарний простір, унаслідок чого вони взаємопов'язуються. По-друге, в цій статті ідею Бога осмислено як філософорелігійну, оскільки вона має синтетичний характер, про що зазначав свого часу В. Зіньківський, розмірковуючи про "синтез ідей" [11, с. 166] - про такий синтез, котрий поки що належно не усталивсь

¹ Префікс "між" у понятті "(між)релігійні комунікації" узято в дужки з огляду на специфіку їх контекстуальних виявів: "(між)релігійне" і "конкретно релігійне" перебувають в інтенсивних, позмінних і переважно одночасних взаємобумовленостях. Тобто йдеться про сукупну дію усистематизованих і злагоджених проявів.